

Dominus Iesus partus ex Virgine? » c) Mutationem, quam fieri potuisse ostendunt praedicta, revera esse factam, demonstrant ipsius Christi verba. « *Ipse clamat Dominus Iesus: hoc est corpus meum. Ante benedictionem verborum coelestium alia species nominatur, post consecrationem corpus significatur (esse pronuntiatur). Ipse dicit sanguinem suum. Ante consecrationem aliud dicitur, post consecrationem sanguis nuncupatur. Et tu dicis: amen, hoc est, verum est. Quod os loquitur, mens interna fateatur; quod sermo sonat, affectus sentiat.* » d) Quamvis sit corpus Christi ipsum quod natum est ex Virgine, tamen est in alio statu in Eucharistia quam in connaturali suo existendi modo. « *Quid edamus, quid bibamus, alibi tibi per prophetam Spiritus Sanctus expressit dicens: gustate et videte, quoniam suavis est Dominus. . . In illo sacramento Christus est, quia corpus est Christi; non ergo corporalis esca sed spiritalis est. . . corpus enim Dei corpus est spiritale (1); corpus Christi corpus est divini spiritus, quia Spiritus Christus » de Myster. c. 9.*

Auctor librorum de Sacramentis eadem fere omnia habet, quae Ambrosius; eandem appellationem ad miracula, ad creationem ex nihilo, ad incarnationem, ad veritatem et omnipotentiam verborum Christi. Saepius tamen et instantius, quam ipsemet Ambrosius, urget conversionem panis in corpus Christi. « *Tu forte dicis: meus panis (quem accipio in Eucharistia) est usitatus. Sed panis iste panis est ante verba sacramentorum; ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi. . . Qui est sermo Christi? nempe is quo facta sunt omnia. Iussit Dominus, et factum est coelum. . . iussit Dominus, et omnis creatura generata est. Vides ergo, quam operatorius sit sermo Christi. Si ergo tanta vis est in sermone Domini Iesu, ut inciperent esse, quae non erant; quanto magis operatorius est, ut sint quae erant, et in aliud commutentur? (2). . . Ergo didicisti, quod ex*

(1) Corpus spirituale nominant Patres etiam alii non pauci, non solum eo sensu quo Apostolus 1. Cor. XV. 44. corpus spirituale dixit, sed ratione modi existendi sacramentalis, de quo alibi dicemus.

(2) Hoc est, ut a praesupposito termino fiat conversio in alium terminum.

pane (termino a quo) corpus fiat Christi, et quod vinum et aqua in calicem mittitur, sed fit sanguis consecratione verbi coelestis. . . Ergo videte, quantis generibus potens est sermo Christi convertere. Deinde ipse Dominus Iesus testificatur nobis, quod corpus suum accipiamus et sanguinem; numquid debemus de eius fide et testificatione dubitare? . . . Dicit tibi sacerdos: corpus Christi, et tu dicis: amen, hoc est, verum. Quod confitetur lingua, teneat affectus » De Sacram. l. IV. cap. 4. 5.

S. Gaudentius Brixianus Ambrosio aequalis in sermone ad egressos e fonte baptismatis. « *Modo ea solum de ipsa lectione (quae erat de agno paschali Exod. XII.) carpenda sunt, quae praesentibus catechumenis explanari non possunt, et tamen necessario sunt aperienda neophytis. In umbra illius legalis paschae non unus agnus occidebatur sed plures. . . Figura enim non est veritas, sed imitatio veritatis. . . Ergo in hac veritate, qua sumus, unus pro omnibus mortuus est, et idem per singulas Ecclesiarum domos in mysterio panis et vini reficit immolatus, vivificat creditus, consecrantes sanctificat consecratus. Haec Agni caro, hic sanguis est. . . Ipse igitur naturarum creator et Dominus, qui producit de terra panem, de pane rursus, quia et potest et promisit, efficit proprium corpus, et qui de aqua vinum fecit, facit et de vino sanguinem suum. . . Pascha est Domini, hoc est transitus Domini, ne terrenum putes quod coeleste effectum est per eum, qui transit in illud et fecit illud suum corpus et sanguinem. . . Nam cum panem consecratum et vinum discipulis suis porrigeret, sic ait: hoc est corpus meum, hic est sanguis meus. Credamus quaeso, cui credidimus, nescit mendacium Veritas. . . ut pariter universa quemadmodum tradita sunt, credamus, non infringentes os ipsius illud solidissimum: hoc est corpus meum, hic est sanguis meus. Si quid autem superfuerit etiam nunc in uniuscuiusque sensu, quod expositione ista non ceperit, ardore fidei concremetur. » Tract. 2°. in Exod. egressis a fonte neophytis.*

S. Isidorus Hispalensis (ineunte saeculo VII.) in sermone de corpore et sanguine Domini (1). « *Recedat ergo*

(1) Sermo exstat inter adscriptos Eusebio Emisseno vel Gallicano

omne infidelitatis ambiguum, quandoquidem qui auctor est muneris, ipse etiam testis est veritatis. *Nam invisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis et sanguinis sui verbo suo secreta potestate evertit*, ita dicens: accipite et edite, hoc est enim corpus meum. Et sanctificatione repetita: accipite, inquit, et bibite, hic est sanguis meus. Ergo sicut ad nutum praecipientis Domini repente ex nihilo substiterunt excelsa coelorum... *pari potentia in spiritualibus sacramentis verbi praecipit virtus, et servit effectus* (1). Et ut tibi novum et impossibile non debeat videri, quod *in Christi substantiam terrena et mortalia* (i. e. mortalibus usitata) *commutentur*, te ipsum, qui iam es in Christo regeneratus, interroga... In corpus Ecclesiae non videndo sed credendo transiisti, et de filio perditionis adoptivus Dei filius occulta puritate fieri meruisti... *Corpus sacerdote dispensante tantum est in exiguo, quantum esse constat in toto; quod quum Ecclesia fidelium sumit, sicut plenum in universis, ita integrum esse probatur in singulis...* De hoc vero pane quum assumitur, nihil minus habent singuli, quam universi; totum unus, totum duo, totum plures sine diminutione percipiunt, quia benedictio (εὐλογία i. e. quod benedictione effectum est) huius sacramenti *scit distribui, nescit distributione consumi...* Nec dubitet quisquam, *primarias creaturas* (panem et vinum, quibus homo primario indiget) *nutu potentiae, praesentia maiestatis in Dominici corporis transire naturam*, quum ipsum hominem videat artificio coelestis misericordiae Christi corpus effectum. Sicut autem quicumque ad fidem veniens ante verba baptismi adhuc in vinculo est veteris debiti, his vero commemoratis mox exuitur omni faece peccati; *ita quando benedicendae verbis coelestibus creaturae sacris altaribus imponuntur, antequam invocatione summi nominis consecrentur, substantia illic est panis et vini, post verba autem Christi corpus et sanguis est Christi. Quid autem mirum est, si ea, quae verbo*

(Bibl. Max. T. VI. p. 636.). De Isidoro auctore genuino vide Arevalum in Isidorianis c. 72. n. 28.

(1) Ita Arevalus edidit, sed melius in Bibl. Max. PP.: *rei servit effectus.*

potuit creare, verbo possit creata convertere? Immo iam minoris videtur esse miraculi, si id, quod ex nihilo agnoscitur condidisse, iam conditum in melius valeat commutare » Isidorus T. VII. p. 316. sq. ed. Arevali.

III. *Ex patribus Syris* pauca citabimus inter multa praeclara, quae apud eos leguntur.

S. Ephrem applicans cerimonias praescriptas in esu agni paschalis, eius mactationem ad solis occasum significasse ait: « quod in fine temporum velut in vespertina hora consummabitur mysterium sacrificii agni nostri, qui est Christus... Si Seraphim cum tremore ei adstant, quis audebit sedens *manducare eum?* » « Nemini fas sedendo *accipere vivum corpus.* » « *Corpus eius novo modo ipsis corporibus nostris immixtum est, eius quoque sanguis purissimus diffusus in venas nostras...* Quia multum dilexit Ecclesiam, non dedit ei manna aemulae suae (synagogae), *panis vitae factus est ei, ut eum comederet.* » « *Comedimus te, Domine, et bibimus te, non ut te consumamus sed ut per te vivamus* » in Bibl. Or. Assemani T. I. p. 67. 97. 101. « *De pane facere corpus non potest sacerdos, sed alius, qui est Spiritus Sanctus* » in Ezech. c. 10. Opp. syr. lat. T. 2. p. 175.

S. Maruthas: « Hoc, inquit Christus, facite semper in meam commemorationem. Si perpetua sacramentorum participatio tradita non fuisset... subsequentium temporum fideles a communione corporis et sanguinis extorres fuissent. Verum nunc quoties ad corpus et sanguinem accedimus et ea super manus nostras accipimus, *sic credimus nos corpus amplecti*, et esse nos de carne eius et de ossibus eius, sicut scriptum est. *Etenim Christus non appellavit ea typum et figuram, sed (dixit): vere hoc est corpus meum, et hic est sanguis meus* » Bibl. Or. ib. p. 179. 180. (vide supra p. 56.).

S. Isaac Magnus in sermone de Fide. « Vidi mixtum craterem eius (Fidei i. e. quem Fides porrigit), et pro vino repletum sanguine, et pro pane positum ab ea corpus in media mensa (altaris) (1). Vidi sanguinem et expavi, vidi

ⲛⲓⲛⲁ ⲛⲓⲛⲁ ⲛⲓⲛⲁ ⲛⲓⲛⲁ ⲛⲓⲛⲁ ⲛⲓⲛⲁ ⲛⲓⲛⲁ ⲛⲓⲛⲁ ⲛⲓⲛⲁ ⲛⲓⲛⲁ ⲛⲓⲛⲁ (1)

ⲛⲓⲛⲁ ⲛⲓⲛⲁ ⲛⲓⲛⲁ ⲛⲓⲛⲁ ⲛⲓⲛⲁ ⲛⲓⲛⲁ ⲛⲓⲛⲁ ⲛⲓⲛⲁ ⲛⲓⲛⲁ ⲛⲓⲛⲁ ⲛⲓⲛⲁ

corpus, et stupor apprehendit me. Innuit mihi (Fides, dicens): comede et quiesce, bibe puer et ne scruteris... *Ostendit mihi corpus mactatum*, et ponens ex eo in labiis meis placide mihi dixit: vide, quid comedis. Porrexit mihi calicem Spiritus et postulavit a me, ut manum apponerem; accepi, scripsi et confessus sum: *hoc esse Dei corpus* (1); ita deinde etiam calicem accepi et bibi in convivio eius (Fidei), et *perculit me ex calice color eiusdem corporis, quod manducaveram* (2). Et quod de corpore dixeram ipsum esse Dei corpus, id etiam dixi de calice, hunc esse sanguinem salvatoris nostri. » *Bibl. Or. ib. p. 220.*

S. *Iacobus Sarugensis* in serm. 66. de Passione Domini. « Ab illo temporis puncto, quo (Iesus) accepit panem et dixit illud corpus suum, non erat panis sed corpus eius, et hoc edebant admirantes. Edebant corpus eius, qui cum ipsis in mensa accubabat, et bibebant sanguinem eius, cuius simul audiebant vocem doctrinae... Corpus suum Dominus noster suis manibus distribuit in mensa. Et quis rebellis sit, ut dicat nunc, non esse corpus? Ipse (Christus) dixit: hoc est corpus meum, et quis verum non fateatur? Si quis hoc non credat verum, non est discipulus Apostolatus; Apostoli enim crediderunt, et viventem ac secum accumbentem (ad mensam) comederunt (3)... *Electi Apostoli, ut Filio fidem adhiberent, satagebant, non ut scrutarentur vel quaestiones moverent sicut rebelles. Panem quem fregit et dixit corpus suum, corpus agnoscebant, et ita illud reputabant, ac si in veritate sanguis eius stillaret.* » *Apud P. de Benedictis in Antirrhet. 2.º c. 9. 12. (Opp. s. Ephrem. syr. lat. T. II. p. 46. 50.).*

(1) *ܘܥܘܢ ܕܘܡܢ ܗܘܢܝܢ ܕܠܘܥܝܢ ܕܠܗ ܕܘܡܢ ܗܘܢܝܢ ܕܠܘܥܝܢ ܕܠܗ ܕܘܡܢ ܗܘܢܝܢ ܕܠܘܥܝܢ ܕܠܗ*

(2) Habes clarissime doctrinam de praesentia etiam corporis (per concomitantiam) et consequenter totius Christi sub speciebus solius vini.

(3) Considerationes similes, quibus comparatur Christus in statu sacramentali secum ipso in statu connaturali, occurrunt etiam apud alios Patres, cuiusmodi est dictum illud notissimum Augustini: « *ferebatur Christus in manibus suis*, quando commendans ipsum corpus suum ait: hoc est corpus meum; ferebat enim illud corpus in manibus suis. » *In Ps. XXXIII. serm. I. n. 10; serm. II. n. 2.*

His addam duos quamvis haereticos monophysitas unum VI. alterum VIII. saeculi.

Xenaias Mabugensis: « Est unus Filius et Dominus secundum haec duo, nimirum quod et Deus est, et secundum quod homo est... Ipsius est caro illa, quam ex nobis assumpsit, non alterius alicuius hominis separati ab ipso. Propterea etiam corpus vicum Dei vivi nos accipere profitemur et non merum modo corpus hominis mortalis, similiter vicum vivi sanguinem in omnibus sacris haustibus accipimus; et non est nudus sanguis hominis corruptibilis nostri similis, ut haeretici (Nestoriani) opinantur. Nam non panem sanctificatum appellavit corpus suum, et non tantummodo vinum benedictionibus cumulatam appellavit sacram suum sanguinem, sed dixit super unumquodque eorum (super panem et vinum), esse in veritate corpus et sanguinem suum (1). *Bibl. Or. T. II. p. 39.*

Ioannes Darensis explicans verba consecrationis ita scribit. « Incipit qui sacerdotio fungitur, et repetit preces deificas, nempe efficaces corpus et sanguinem Dei (2). Sunt autem preces deificae illae ab hierarchis laudatae et in mysticis ministeriis positae iuxta Evangelium et Apostolum; illud (Evangelium) enim dicit: accepit Iesus panem et benedixit, cum iis quae sequuntur; hic (Apostolus) autem: Dominus Iesus in qua nocte tradebatur, accepit panem et dixit: hoc est corpus meum. » *Apud P. de Benedictis l. c. cap. 11. p. 48.*

IV. *Publica professio in liturgiis.* Universae Patrum doctrinae haectenus descriptae plene consentit communis et publica fides in omnium Ecclesiarum liturgiis expressa, quae liturgiarum testificatio etiam per se sola sufficeret ad

(1) *ܘܥܘܢ ܕܘܡܢ ܗܘܢܝܢ ܕܠܘܥܝܢ ܕܠܗ ܕܘܡܢ ܗܘܢܝܢ ܕܠܘܥܝܢ ܕܠܗ ܕܘܡܢ ܗܘܢܝܢ ܕܠܘܥܝܢ ܕܠܗ ܕܘܡܢ ܗܘܢܝܢ ܕܠܘܥܝܢ ܕܠܗ*

(2) Locutio est sane singularis sed efficacissima: « preces producentes Deum h. e. corpus et sanguinem Dei. »

ܘܥܘܢ ܕܘܡܢ ܗܘܢܝܢ ܕܠܘܥܝܢ ܕܠܗ ܕܘܡܢ ܗܘܢܝܢ ܕܠܘܥܝܢ ܕܠܗ ܕܘܡܢ ܗܘܢܝܢ ܕܠܘܥܝܢ ܕܠܗ

dogmatis demonstrationem. « Obsecrationum quoque sacerdotalium sacramenta respiciamus, quae ab Apostolis tradita in toto mundo atque in omni Ecclesia catholica uniformiter celebrantur, ut legem credendi lex statuat supplicandi » (post epist. s. Coelestini I. ad Gall. Episcopos c. 11.). Transcribo pauca, primum *ex liturgiis occidentalibus*.

In ordinatione presbyterorum orat Episcopus: « *ut corpus et sanguinem Filii tui immaculata benedictione transformet.* » Sacramentar. Gelasian. « *Hostia, quae offertur a plurimis, et unum corpus Christi Sancti Spiritus infusione perficitur. Singuli accipiunt Christum Dominum, et in singulis portionibus totus est, nec per singulos minuitur, sed integrum se praebet in singulis.* » Sacramentar. Ambrosian. in praefatione Missae, quae teste Guitmundo saeculo XI. per totum paene orbem latinum habebatur. « *Sicut veritatem coelestis sacrificii exsequimur, sic veritatem dominici corporis et sanguinis hauriamus.* » Missa antiqua Ambrosiana. « *Hic est agnus Dei... qui numquam moritur immolatus, sed semper vivit occisus.* » « *Ut fiat nobis Eucharistia legitima in transformationem corporis ac sanguinis Domini nostri Iesu Christi.* » « *Descendat Paraclitus, ut oblationem coelesti permutatione, te sanctificante sumamus, ut translata fruge in corpore (i. e. in corpus), calice in cruore (cruorem) proficiat meritis* » etc. « *Ut operante virtute panem mutatum in carnem, poculum versum in sanguine, illum sumamus in calicem, qui de te fluxit in cruce ex latere.* » Liturg. Gothica.

Luculentissimae sunt testificationes in omnibus *liturgiis orientalibus* etiam apud diversas sibi invicem repugnantes sectas retentis et usurpatis.

Orat sacerdos: « *Emitte Spiritum Sanctum tuum in nos et in haec dona proposita. Fac quidem panem hunc pretiosum corpus Christi tui;* » diaconus respondet: *amen.* Sacerdos: « *Quod autem est in hoc calice, fac pretiosum sanguinem Christi tui;* » diaconus respondet: *amen.* Sacerdos: « *transmutans Spiritu tuo Sancto;* » diaconus respondet: « *amen, amen, amen...* » Sacerdos: « *Frangitur et dividitur Agnus Dei, Filius Patris, qui frangitur at non comminuitur, qui semper comeditur et non consumitur,*

sed participantes sanctificat » Liturg. Chrysostomi (cf. th. VII. n. II.). « *Dedisti nobis Filium tuum unigenitum... sacerdotem summum et sacrificium, quia ipse semper distribuitur inter nos inconsumptibiliter.* » Liturg. Armena. Eadem sunt in omnium liturgiarum invocationibus, additis multis et variis epithetis: corpus *ipsum, verum, secundum veritatem, quod crucifixum, quod natum ex Maria Virgine.* In omnibus pariter adduntur fidei professiones efficacissimae. In liturgia Coptica sacerdos elevans hostiam dicit: « *Corpus sanctum et sanguis pretiosus, purus, verus Iesu Christi Filii Dei nostri, amen. Corpus et sanguis Emmanuelis Dei nostri in veritate, amen. Credo, credo, credo et confiteor usque ad extremum vitae spiritum, hoc esse corpus vivificum Filii tui unigeniti, Domini Dei et salvatoris nostri Iesu Christi; accepit illud ex omnium nostrum Domina, Deipara, Dica et Sancta Maria.* » Pariter in liturgia aethiopica, ubi ad verba consecrationis populus respondet: « *Amen, amen, amen. Credimus et certi sumus. Laudamus te, Domine Deus noster: hoc est vere, et ita credimus, corpus tuum* ». Consulantur Renaudot Liturg. orient.; Muratori Liturgia Romana Vetus T. I; Assemani Codex liturg. Ecclesiae universae. Cf. Zaccaria de usu librorum liturg. in rebus theologis (in Bibl. Rituali T. I. dissert. II.).

V. Nunc reliquum est, ut ex allatis testimoniis praecipua capita colligamus. Docent Patres communi consensu:

1°. Aliud apparere sensibus nostris, credere tamen oportere verbis Christi firmissime et simpliciter, quamvis modum non comprehendamus, esse in Eucharistia *vere, proprie, ipsum corpus et sanguinem, proprium corpus et sanguinem, pretiosum corpus et sanguinem Iesu Christi, corpus illud, quod natum ex Maria Virgine, quod cruci affixum fuit, sanguinem illum, qui venditus erat a Iuda, qui e latere Christi manavit, quia ipse dixit: hoc est corpus meum, hic est sanguis meus.* Hilarius, Ambrosius, Gaudentius, Cyrillus Alex., Isaac Magnus, Iacobus Sarugensis, Isidorus, Damascenus. Huc pertinent etiam liturgiae omnes, in quibus fidei professiones ab universo populo christiano verbis efficacissimis exprimi solent.

2°. Esse in Eucharistia *corpus Christi vivum, corpus cum sanguine sub utraque specie, corpus unitum divinitati, totum Christum*. Presbyteri Achaiae de martyr. s. Andreae, Macarius Magnes, Ephrem Syrus, Hilarius, Nyssenus, Ambrosius, Cyrillus Alex., Isaac Magnus, Concilium VII, Damascenus. In liturgiis passim dicitur *agnus vivus immolari*, ut in praefatione Missae Gothicae: *« qui nusquam moritur immolatus, semper vivit occisus. »* Quamvis alibi (ut apud Chrysostomum et alios) dicatur *in altari iacere agnus occisus*, ad rationem sacrificii et mortem mysticam exprimendam.

3°. Esse corpus *idem, quod sedet ad dexteram Dei Patris, non esse cum illo duo sed unum corpus, corpus quod manducatur et non consumitur, quod in toto orbe distributum multis manet in se integrum*. Presbyteri Achaiae, Ephrem, Nyssenus, Caesarius, Chrysostomus, Cyrillus Alex., Iacobus Sarugensis, Isidorus, Damascenus, Euty chius (apud Nicetam Choniatem l. c.), Liturgiae tum orientales tum occidentales.

4°. Uniri proinde corpus Christi fidelibus *non sola fide, nec sola charitate et relatione affectuali, spiritualiter; sed uniri, immisceri corporibus, visceribus fidelium vere, re ipsa, physice, corporaliter*. Macarius Magnes, Nyssenus, Hilarius, Cyrillus Hieros. et Alex., Ephrem, Maruthas, Chrysostomus, Isidorus. Summo studio scilicet Patres exhibent physicum Christi corpus in Eucharistia unum in omnibus percipientibus tamquam principium unitatis corporis Christi mystici. Hunc effectum in corpore Christi mystico praesertim Augustinus commendare solet, supponit autem effectus ipsam causam corpus scilicet Christi physicum, quod in Eucharistia suscipitur a singulis. Ne igitur testimonia Augustini, ubi vel solum vel maxime spectat effectum, in alienum sensum detorqueantur, conferri debent cum testimoniis, in quibus Patres modo citati causam prae oculis habent et ex ea effectum declarant.

5°. Eucharistiam *non esse realis corporis et sanguinis Christi figuram ac typum, sed esse ipsum corpus ac sanguinem, secundum veritatem corpus et sanguinem Christi, quia verba Christi hoc enuntiant*. Macarius Magnes,

Chrysostomus, Theodorus Heracleota, Theodorus Mopsuestenus, Maruthas, Patres anachoretæ (in monum. gr. Cotelierii), Anastasius Sinaita, Theodorus Studita, Nicephorus patriarcha, Concilium VII., Damascenus Theophylactus.

6°. Eucharistiam *non esse panem communem, non esse panem licet sensibus ita videatur, non esse id quod natura formavit, non esse substantiam panis, non panem et vinum consecratum et benedictionibus cumulatum solummodo dici corpus et sanguinem Christi, sed Eucharistiam esse veraciter ipsum corpus et sanguinem Christi*. Iustinus, Cyrillus Hieros., Ambrosius, vulgatus Ambrosius, Isaac Magnus, Iacobus Sarugens., Xenaias, Isidorus, alii plerique.

7°. Panem fieri corpus Christi, de pane fieri corpus Christi. Ephrem, Gaudentius, vulgatus Ambrosius, Cyrillus Hieros. et Alex., Damascenus, Liturgiae omnes.

8°. Panem *transire, transferri, transformari, converti, everti, transmutari, transelementari* (μεταποιεσθαι, μεταβαλλεσθαι, μεταρρυθμιζεσθαι, μεταστοιχειουσθαι) in corpus Iesu Christi, idque fieri uno momento virtute omnipotenti Spiritus Sancti, vi verborum Christi: hoc est corpus meum; unde haec dicuntur verba *efficientia corpus et sanguinem Dei*. Porro intelligentiam huius mysterii aliquatenus iuvare posse consideratione *mutationis naturalis panis et vini in carnem et sanguinem hominis per alimoniam; consideratione omnipotentiae in verbo creante: fiat, et factum est, crescite et multiplicamini; consideratione mysterii incarnationis et formationis corporis Iesu Christi per virtutem Spiritus Sancti ex sancta Virgine; consideratione mutationum in legibus naturae per miracula, nominatim conversionis aquae in vinum, aquae in sanguinem, virgae in serpentem*. Iustinus, Macarius Magnes, Nyssenus, Cyrillus Hieros., Ambrosius, vulgatus Ambrosius, Gaudentius, Chrysostomus, Isidorus (l. c. et de Offic. l. I. c. 18.), Ioannes Darenensis, Damascenus, Liturgiae omnes orientales et occidentales mozarabica, gothica.